

Triglavski narodni park

Vpliv zimske rekreacije na zavarovane prostoživeče živali v parku

Poročilo o analizi zbranih podatkov

Špela Novak, Tanja Menegalija, Miha Marolt
1.9.2014

Ministero dell'Economia
e delle Finanze

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA GOSPODARSKI
RAZVOJ IN TEHNOLOGIJO

Comune
di Monfalcone

Comune di Codroipo

UNIONE DELLA ROMAGNA FAENTINA

INFORMEST

Comune di Ampezzo

Gam Climbing SCHOOL
Gruppo Alpinismo Moderno Spinea

Društvo za gorsko kulturo

2007-2013
cooperazione territoriale europea
programma per la cooperazione
transfrontaliera
Italia-Slovenia
evropsko teritorialno sodelovanje
program čezmejnega sodelovanja
Slovenija-Italija

Investiamo nel
vostro futuro!

Nalozba v vašo
prihodnost!

www.ita-slo.eu

Progetto cofinanziato dal Fondo europeo di
sviluppo regionale
Projekt sofinancira Evropski sklad
za regionalni razvoj

Kazalo vsebine

Kazalo slik.....	3
Uvod.....	4
Metode in materiali	7
Rezultati	8
Razprava.....	11
Obremenjenost turnosmučarskih poti v posameznih mesecih	11
Vpliv na živali.....	21
Gams	21
Divji petelin	22
Rušavec	22
Belka.....	23
Sklepi - predlagani ukrepi	24
Literatura	25

Kazalo slik

Slika 1: Gamsi jeseni (foto: Foto arhiv TNP)	4
Slika 2: Obdobje parjenja določenih živali v parku	5
Slika 3: Ure dneva, ko so aktivne živali in ko so na terenu smučarji in smučarski tekači (povzeto po Bundesamt für Umwelt, 2014)	6
Slika 4: Mrtev mlad gams pod steno (foto: Špela Novak)	6
Slika 5: Predlagane mirne cone v TNP.....	7
Slika 6: Bolj znane turnosmučarske trase na območju Triglavskega narodnega parka	8
Slika 7: Število smučarjev na določenih turnosmučarskih trasah v TNP glede na spletu objavljene turne smuke. Na sliki niso prikazane ture, kjer smo iz objav zabeležili manj kot 10 smučarjev.	9
Slika 8: Mesečna razporeditev števila turnih smukov v sezonah 2012-2014	10
Slika 9: Turnosmučarske poti (rdeča črta) in predlagane mirne cone (zeleni poligoni) v Triglavskem narodnem parku	10
Slika 10: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v novembru	11
Slika 11: Pot iz Krme na Kredarico preči območje, kjer se celo leto zadržuje belka (mirna cona je označena z zelenim poligonom, trasa turnega smuka pa z rdečo črto).....	12
Slika 12: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v decembru	13
Slika 13: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v januarju.....	14
Slika 14: Zimovališči gamsov na Sivi polici in nad Jezerci sta obdani s številnimi turnosmučarskimi trasami, pot čez Plesišče pa preči rastišče ruševca.....	14
Slika 15: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v februarju	16
Slika 16: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v marcu.....	17
Slika 17: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v aprilu.....	18
Slika 18: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v maju.....	19
Slika 19: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v juniju	20
Slika 20: Belka v zimski preobleki (foto: Foto arhiv TNP).....	23

Uvod

Za živali alpskih območij zima pomeni omejen vir hrane, nizke temperature, veter, sneg in snežne plazove. Zato nekatere živali zimo enostavno prespijo (svizec, polh, jež, netopirji), predremljejo (medved) ali otprejo (planinski močerad, kače, žabe). Številne fiziološke spremembe povzročijo znižanje telesne temperature teh živali in preživetje zime s telesno zalogo. Zalogo podkožne tolšče za prezimovanje si živali naberejo poleti in jeseni, ko je hrane v izobilju. Ptice selivke pozimi odletijo v toplejše kraje, ptice stalnice pa iščejo predvsem semena. Sesalcem se razvije debelejša dlaka (podlanka), nekaterim se kožuh tudi drugače obarva: planinski zajec in hermelin postaneta bela, da se v snegu lažje skrijeta, gams pa se obarva temno rjavo in tako zadrži več toplote.

Gamsi in kozorogi se pozimi združujejo v večje skupine, spustijo se v nižje lege in obžirajo iglice iglavcev. Zaradi oslabilnosti organizma gamsi ob slabi kakovosti hrane ne nadomestijo porabljene energije, zaradi snežne odeje pa je hrana tudi težje dosegljiva (Knaus & Schröder, 1978). Do največjih izgub gamsov pride pozimi, največkrat so posledica zimskega krčenja življenjskega prostora in s tem pomanjkanja hrane. Beg gamsov iz njihovih zimskih bivališč v visokem snegu črpa telesne moči ravno v času primanjčovanja energije, kar za marsikatero žival pomeni konec (Knaus & Schröder, 1978). Od novembra do konca decembra se gamsi, konec decembra in v januarju pa kozorogi pari in so tako še bolj občutljivi na motnje.

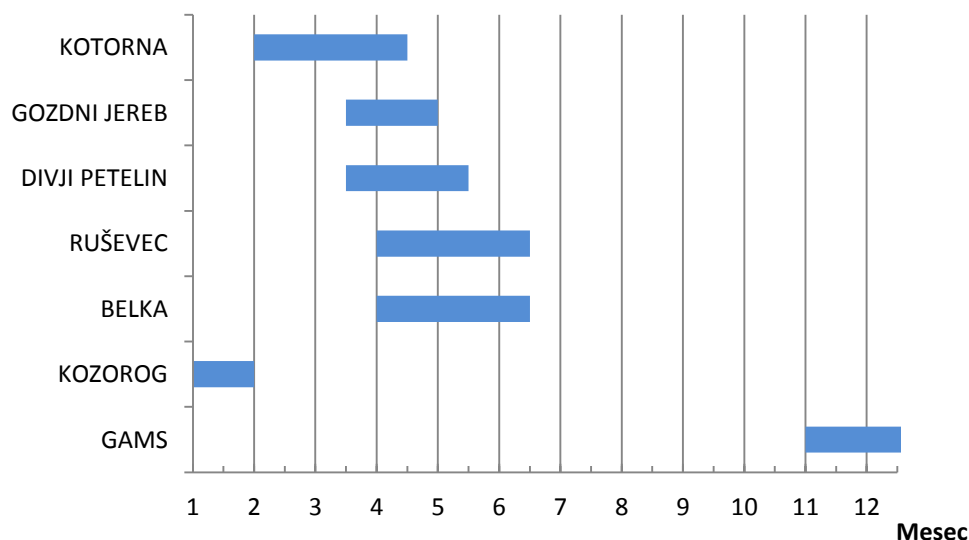
Slika 1: Gamsi jeseni (foto: Foto arhiv TNP)

Divji petelin se začne rasti spomladi, proti koncu marca, in se rasti do srede maja (Perat, 1983). Njegova mesta za dvorjenje, gnezdenje in prezimovanje so stalna (Schemel & Erbguth, 2000). Rastitev ruševca se začne spomladi, v aprilu, in se glede na trajanje zime lahko zavleče do sredine junija. Kljub popolni zaščiti divjega petelina v Sloveniji, ki traja že skoraj 20 let, se je samo v zadnjih 15 letih delež aktivnih rastišč divjega petelina v Sloveniji zmanjšal še za 31 %. Vzroki za tako stanje so kompleksni, od

zmanjševanja deleža starih ohranjenih raznodobnih gozdov preko vsesplošne vznemirjenosti v naših gozdovih zaradi turizma, rekreacije in drugih aktivnosti, naraščanja številčnosti malih plenilcev (lisica, kuna belica) do globalnega segrevanja ozračja in kislega dežja (Lovska zveza Slovenije, 2014).

Ruševci zimsko obdobje običajno preživijo v manjših skupinah. Posebnost njihovega zimskega obnašanja je tudi prenočevanje v luknjah, ki si jih izkopljejo v snežno odejo. Zimska srečanja s to ptico so redkejša kot spomladanska in za kuro zelo moteča, ker splašena izgublja energijo. Rušavec se z begom odzove že, če je človek oddaljen 200-300 m (Schemel & Erbguth, 2000). Še usodnejša zanj je lahko gradnja smučišč in tekaških prog (Sovinc, 1994). Rušavec je ogrožen, a v manjši meri kot divji petelin, zlasti zaradi uničevanja njegovega življenjskega prostora, zaraščanja alpskih travnikov in čedalje večjega vznemirjanja (Lovska zveza Slovenije, 2014).

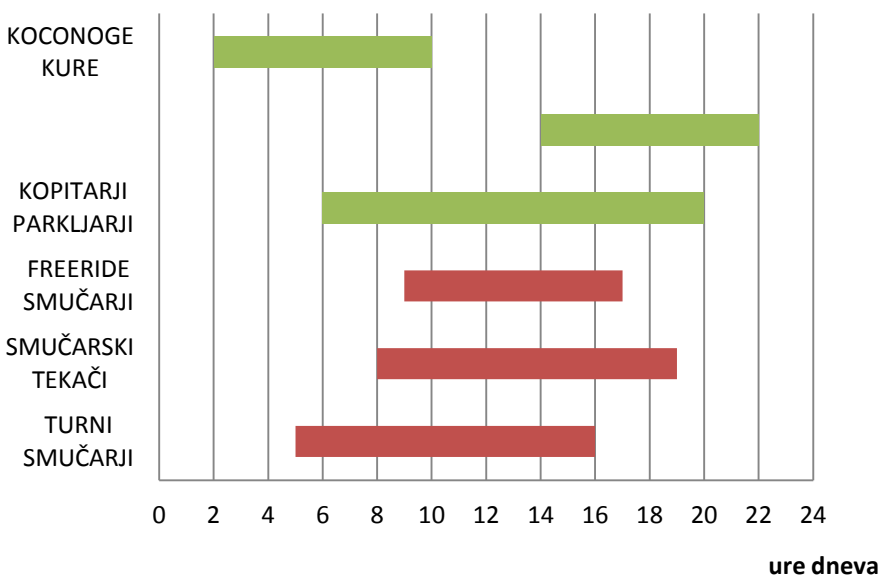
Tudi belka pozimi v mehkem snegu izkoplje varovalno snežno luknjo. Če se človek približa skrivališču, ptica zelo dolgo ostane mirna in zleti šele v zadnjem trenutku. Če dolgo časa preživi izven tople snežne odeje, izgubi veliko energije. Koconoge kure premorejo zelo omejeno količino maščobnih zalog, belka jih niti ne tvori. Izguba energije je zato močno opazna in na voljo je zelo malo hrane, da se ta izguba nadomesti (Bundesamt für Umwelt, 2014). Belke živijo v ohlapnih jatah, kjer pari ostanejo skupaj. Prehranjujejo se v večernem mraku, ko zapustijo luknje v snegu, v katerih se skrijejo pred mrazom, ker potrebujejo izdatne zaloge hrane za dolge zimske noči. Sredi zime niso preveč aktivne preko dneva, prehranjujejo se okoli 4 ure. Belka se pari približno takrat, ko se rasti rušavec. Povečanje števila smučarskih žičnic zmanjšuje številnost populacije belke, ker se poveča plenjenje jajc zaradi večjega števila vranov, ki jih privlačijo odpadki ob smučiščih.

Slika 2: Obdobje parjenja določenih živali v parku

Vse živali pozimi varčujejo z energijo, zato je vznemirjenje zaradi človeka za njih lahko usodno. Poleg zime je, predvsem za koconoge kure, pomembno obdobje parjenja, ko so živali še bolj občutljive in človekove motnje lahko privedejo do neuspešnega parjenja in tako ogrozijo obstoj populacije na

določenem območju. Pogosto te motnje niso največji razlog za ogrožanje, ampak samo kaplja čez rob – habitatih npr. koconogih kur so se zaradi rabe prostora tako zmanjšali, da je ostalo le malo primernih habitatov, zato je že majhen vpliv lahko usoden. Ker smo ljudje aktivni večinoma podnevi, ne motimo nočno aktivnih živali, npr. planinskega zajca (Schemel & Erbguth, 2000).

Slika 3: Ure dneva, ko so aktivne živali in ko so na terenu smučarji in smučarski tekači (povzeto po Bundesamt für Umwelt, 2014)

Pozimi so v TNP izven urejenih smučišč aktivni predvsem turni smučarji, tekači na smučeh, pohodniki in ledni plezalci. V nalogi smo želeli izvedeti, ali ljudje z zimskimi aktivnostmi posegamo na območja, kjer se pozimi zadržujejo določene v parku zavarovane prostoživeče živali: ruševac, divji petelin, belka in gams. Osredotočili smo se na turne smučarje, ki so hitrejši od pohodnikov in zato pogosto presenetijo skrite živali.

Slika 4: Mrtev mlad gams pod steno (foto: Špela Novak)

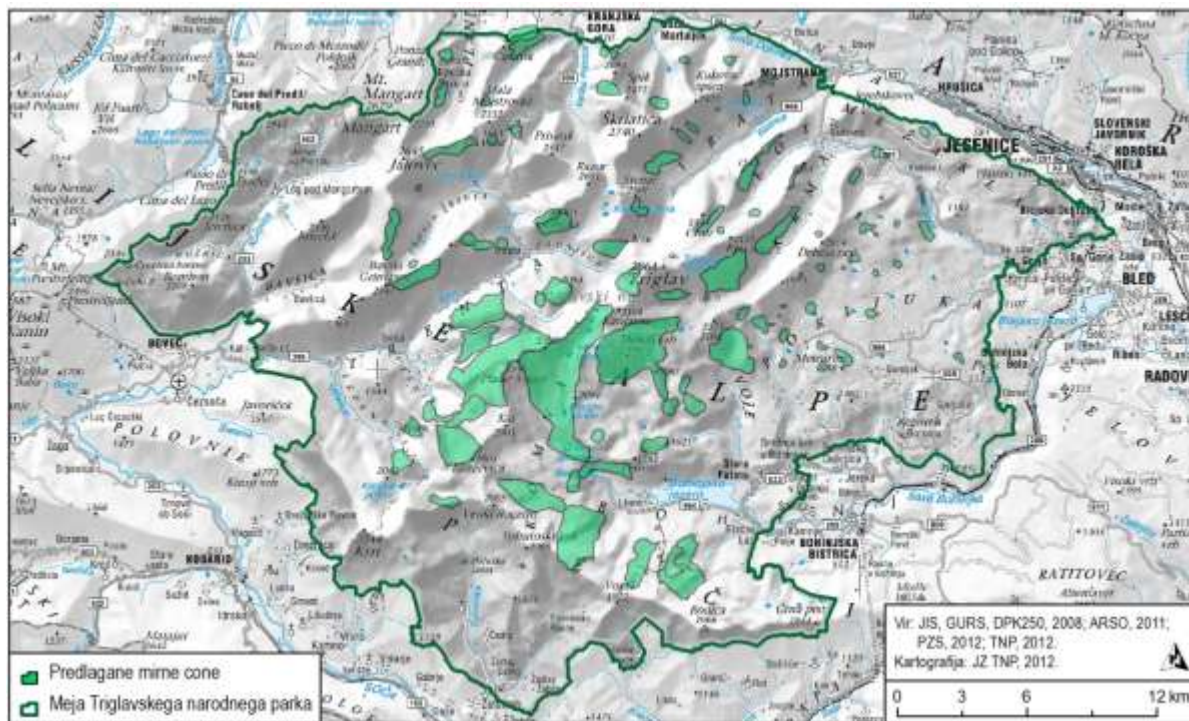

Metode in materiali

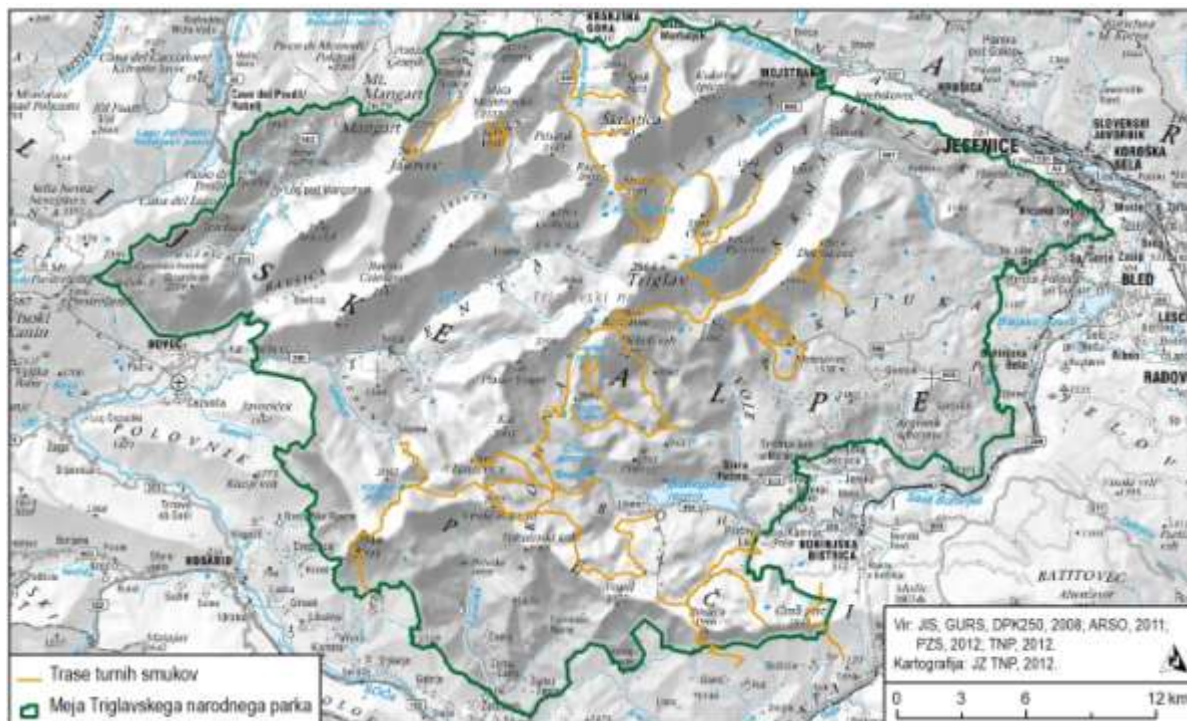
Da bi ugotovili, koliko obiskovalcev je pozimi aktivnih na različnih območjih parka, smo na različnih spletnih straneh od januarja 2012 do maja 2014 zbirali podatke o opravljenih turnih smukih, zimskih alpinističnih vzponih in lednem plezanju. Pregled alpinističnih aktivnosti smo našli na spletnih straneh <http://www.slo-alp.com/> in <http://www.turni-klub-gora.si>, opise tur pa na straneh posameznih alpinističnih odsekov in osebnih straneh. Podatki na spletu so bili številni, vedeti pa moramo, da je neobjavljenih opravljenih aktivnosti verjetno vsaj še enkrat toliko.

Območja, kjer se pozimi po podatkih naravovarstveno nadzorne službe TNP zadržujejo gamsi, kozorogi, divji petelini in ruševci (rastišča), so opredeljena kot predlagane mirne cone. Podatkov o zadrževanju belke je bilo precej malo, zato smo v letih 2012-2014 izvedli popise belke na območju okoli Triglava, nekatere podatke pa smo zbrali z naključnimi opazovanji. Belko smo vsako leto popisovali na vsaj 4 lokacijah v zgodnjih jutranjih urah (ob približno 5.00), poslušali smo oglašanje osebkov in si na zemljevidu označili območje, od koder je zvok prihajal. Zabeležili smo si tudi videne belke.

Živali so na motnje človeka občutljive predvsem v zimskem času, pa tudi v času parjenja (prsk, rastitev). Zbrane podatke o opravljenih turnih smukih smo grafično z različno debelimi črtami prikazali za vsak mesec posebej. Te rezultate smo nato primerjali z lokacijo mirnih con (za katere živali so te cone opredeljene) in s časom parjenja živali.

Slika 5: Predlagane mirne cone v TNP

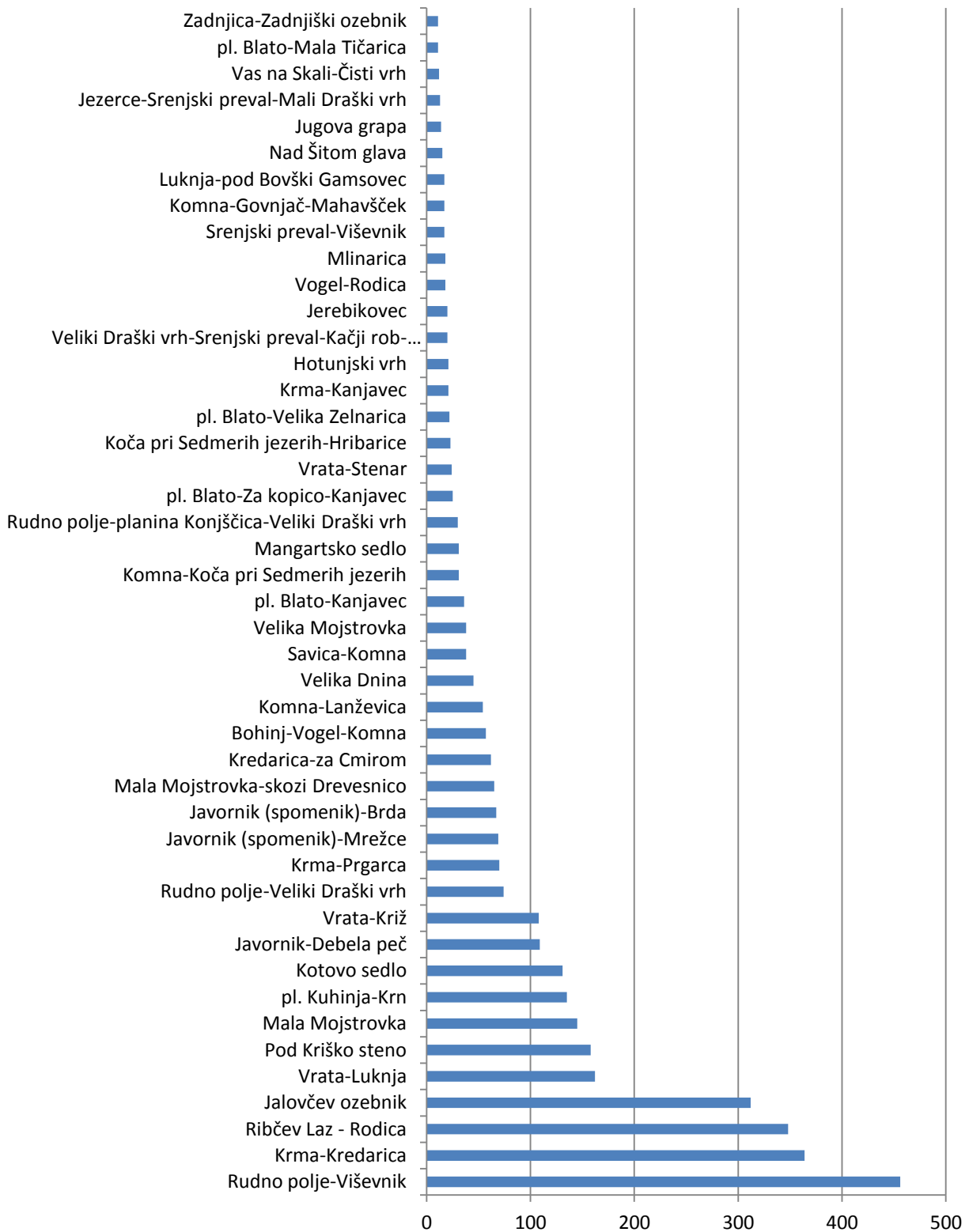
Slika 6: Bolj znane turnosmučarske trase na območju Triglavskega narodnega parka

Rezultati

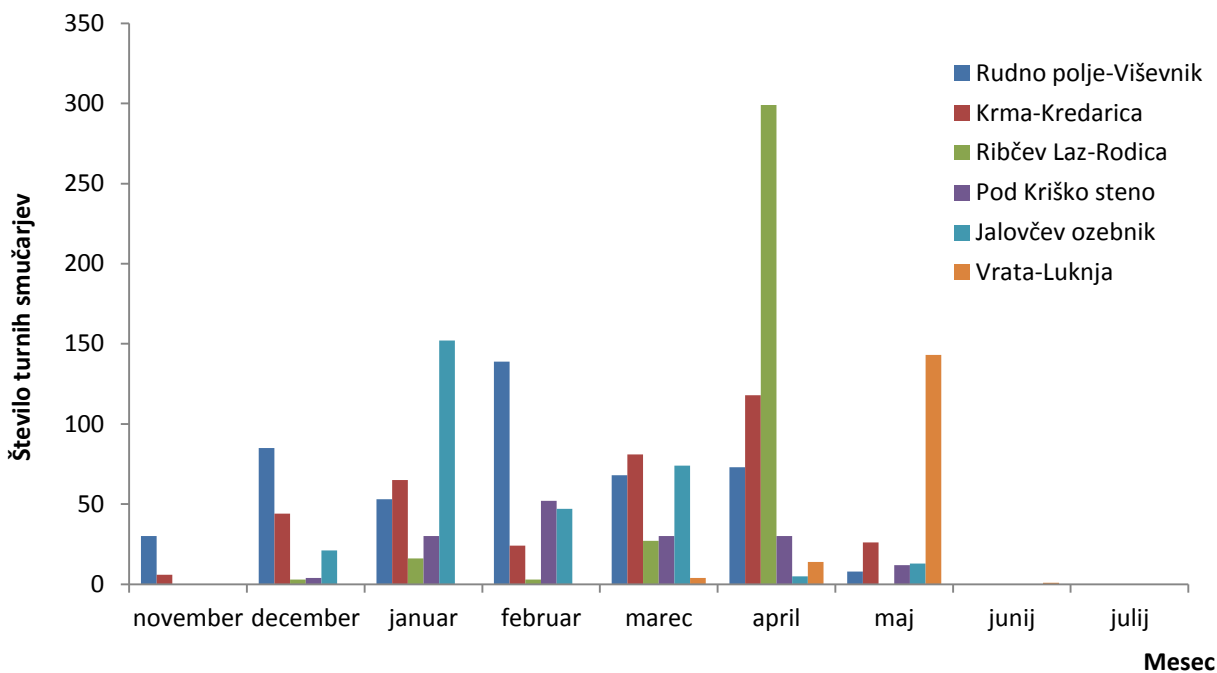
Največje število turnih smukov smo zabeležili na trasi Viševnik-Rudno polje, kjer smo v treh sezonah zabeležili kar okoli 450 podatkov o turnih smukih. Po številčnosti obiska sledijo trase Krma-Kredarica, Ribčev Laz-Rodica in Tamar-Jalovčev ozebnik, kjer smo zabeležili podatke o preko 300 turnih smučarjih. Preko 100 smučarjev je smučalo še na trasah Vrata-Luknja, Pod Kriško steno, Vršič-Mala Mojstrovka, planina Kuhinja-Krn, Tamar-Kotovo sedlo, Javornik-Debela peč in Vrata-Križ. Precej turnih smukov smo zabeležili tudi na drugih trasah v okolici Viševnika (Srenjski preval, Mali in Veliki Draški vrh) in Debele peči (Brda, Mrežce).

Zanimiva je časovna razporeditev številčnosti na posameznih trasah, odvisna je predvsem od snežnih in lavinskih razmer. Turni smučarji v sezoni najprej smučajo na trasi Rudno polje-Viševnik, obiska je veliko od decembra in aprila. Smučarje na trasi Krma-Kredarica najdemo preko cele sezone, obisk se proti pomladi veča in največ smučarjev je aprila. Zelo veliko smučarjev na Rodici v aprilu smo zabeležili zaradi prireditve Turni smuk Rodica, ki vedno pritegne veliko turnih smučarjev. Več obiska pod Kriško steno je od januarja do maja. Z Jalovčevega ozebnika je smučalo veliko število ljudi v januarju, februarju in marcu. Trasa z Luknje v Vrata je obiskana od aprila naprej. Razlog za to je verjetno velika količina in nepredelnost snega v Vratih, pa tudi s tem povezana prevoznost ceste do Aljaževega doma.

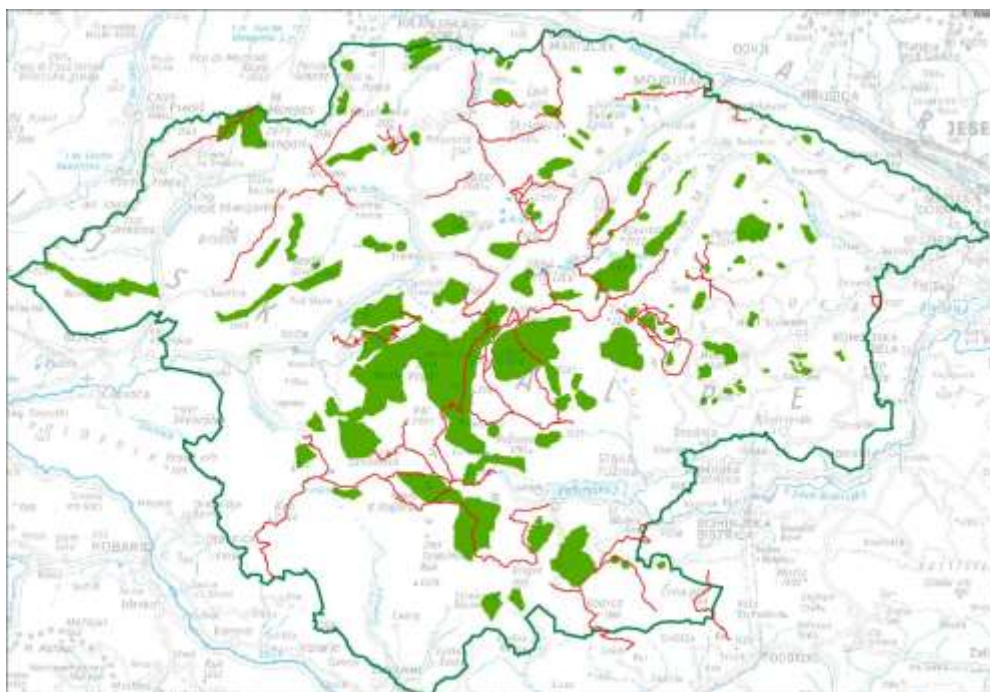

Slika 7: Število smučarjev na določenih turnosmučarskih trasah v TNP glede na spletu objavljene turne smuke. Na sliki niso prikazane ture, kjer smo iz objav zabeležili manj kot 10 smučarjev.

Slika 8: Mesečna razporeditev števila turnih smukov v sezonah 2012-2014

Številne turnosmučarske poti prečijo predlagane mirne cone. A nekatere poti so obiskane le takrat, ko to za živali ni tako problematično, nekatere poti so obiskane zelo redko ali pa so mirne cone zelo velike in zato posebna ureditev ni potrebna.

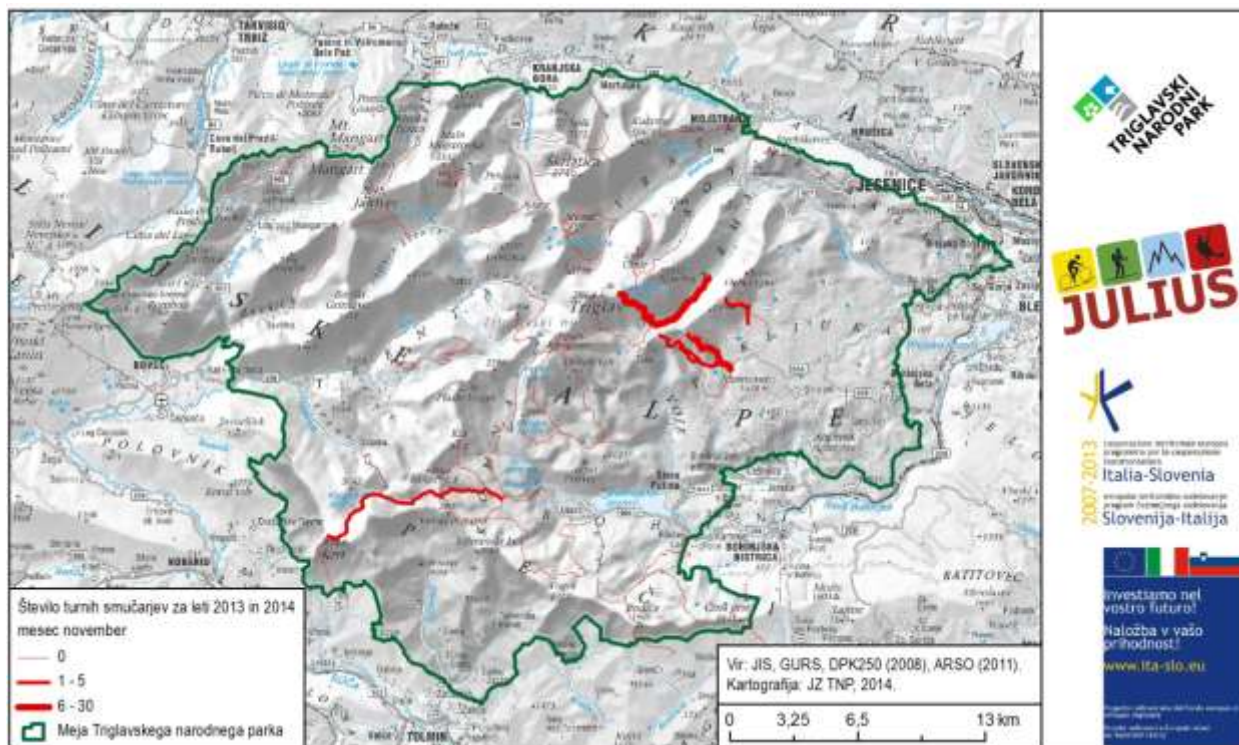

Slika 9: Turnosmučarske poti (rdeča črta) in predlagane mirne cone (zeleni poligoni) v Triglavskem narodnem parku

Razprava

Obremenjenost turnosmučarskih poti v posameznih mesecih

V nadaljevanju so na zemljevidih grafično prikazane trase turnih smukov, z debelejšo črto so označene v določenem mesecu bolj obiskane trase.

Slika 10: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v novembru

V novembru je število turnih smukov majhno. Ko pade prvi sneg, se smuča predvsem z Viševnika, Malega in Velikega Draškega vrha ter z Lipanskega vrha ali Lipance. Pot na Lipanski vrh preči rastišče ruševca, kar je problematično v spomladanskem času, novembra pa občasni obiskovalci ruševca ne vznemirjajo preveč. Vsekakor pa bi bilo dobro pot speljati okoli mirne cone.

Na območju Sive police (med potjo čez Konjščico in čez Viševnik) in Na jezercu je mirna cona namenjena varovanju gamsov, saj imajo živali tam zimovališča. V novembru se začne gamsji prsk in zato je nujno, da se turni smučarji držijo stalnih turnosmučarskih poti in ne posegajo v mirni coni. Na Plesišču (ob poti na Viševnik) je rastišče ruševca, a ker se živali rasti v aprilu, ga novembrski turni smučarji ne motijo. Prav tako novembra še ni veliko snega in predvidevamo, da se žival lahko umakne.

Če se sneg hitro preobrazi, kar nekaj smučarjev smuča s Kredarice v Krmo. Tam smo novembra v letih 2012-2014 zabeležili največ objavljenih turnih smukov. Smučarji na območju Kurice prečijo rob mirne cone, ki je predlagana zaradi celoletnega habitata belke. Predvidevamo, da se žival lahko z robnega dela umakne človeku proti severovzhodu. Pomembno pa je, da turni smučarji ne zapuščajo standardnih

turnosmučarskih poti in ne smučajo preko mirne cone skozi Zgornjo Krmo proti Dovškim vratcem ali na Rjavino.

Nekaj turnih smučarjev je opravilo tudi turo od slapa Savice, preko Komne in planine na Kraju na Krn in smučalo na Primorsko stran. Ta trasa ne preči nobene mirne cone. Problematično bi bilo lahko spomladansko prečenje čez planino Govnjač, kjer je rastišče ruševca.

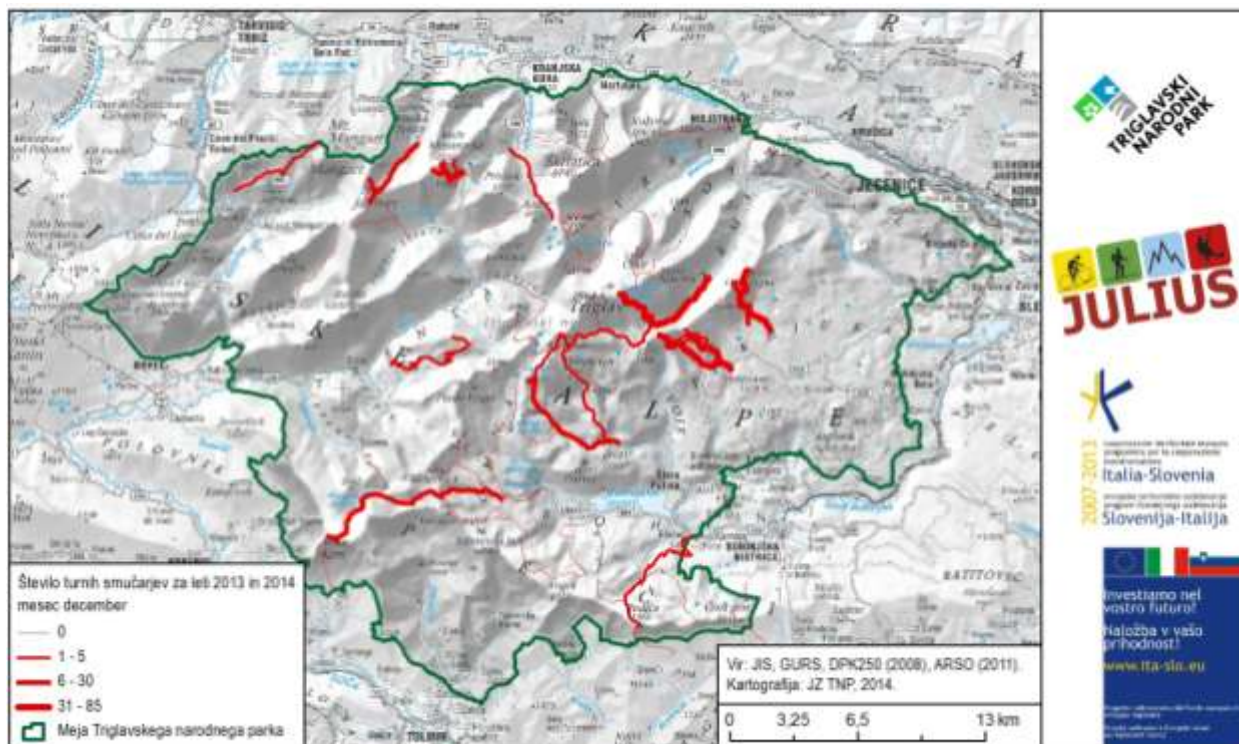

Slika 11: Pot iz Krme na Kredarico preči območje, kjer se celo leto zadržuje belka (mirna cone je označena z zelenim poligonom, trasa turnega smuka pa z rdečo črto).

Decembra se število turnih smukov poveča. Največje število smučarjev se vzpne na Brda in Debelo peč, kjer pot poteka ob robu rastišča ruševca. Smučarji bi se morali držati stalne turnosmučarske poti in tako ne bo prišlo do vznemirjanja te koconoge kure. V decembru zelo problematične postanejo trase na Viševnik, Mali in veliki Draški vrh, saj se med njimi nahaja zimovališče gamsov, prav tako pa takrat še poteka gamsji prsk. Živali so "ujete" v 500 m pasu (Sive police) med dvema potema (nad Konjščico in čez Viševnik). Pogosto se smučarjev ustrašijo in se zatečejo na pobočja pod Ablanco. Zato je v decembru bolj primerna uporaba poti čez Konjščico in smučanje čez Kačji rob. Spomladi zadnja pot seka rastišče ruševca, zato v aprilu in maju uporaba te poti ni primerna. Drugo zimovališče je pod Malim Draškim vrhom in številni turni smučarji, ki smučajo s Srenjskega prevala na Jezerca lahko močno vznemirijo živali.

Trasa z Vasi na skali proti Čistemu vrhu in na Tičarico preči rastišče divjega petelina in rastišče ruševca, na Tičarici pa je tudi zimovališče gamsa. Decembra smučanje po teh poteh še ni problematično, spomladi pa se trasa zaradi vznemirjanja rastišče divjega petelina in ruševca ne bi smela uporabljati. O opravljenem turnem smuku po tej poti smo našli malo podatkov, zato sklepamo, da se ne uporablja pogosto.

Slika 12: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v decembru

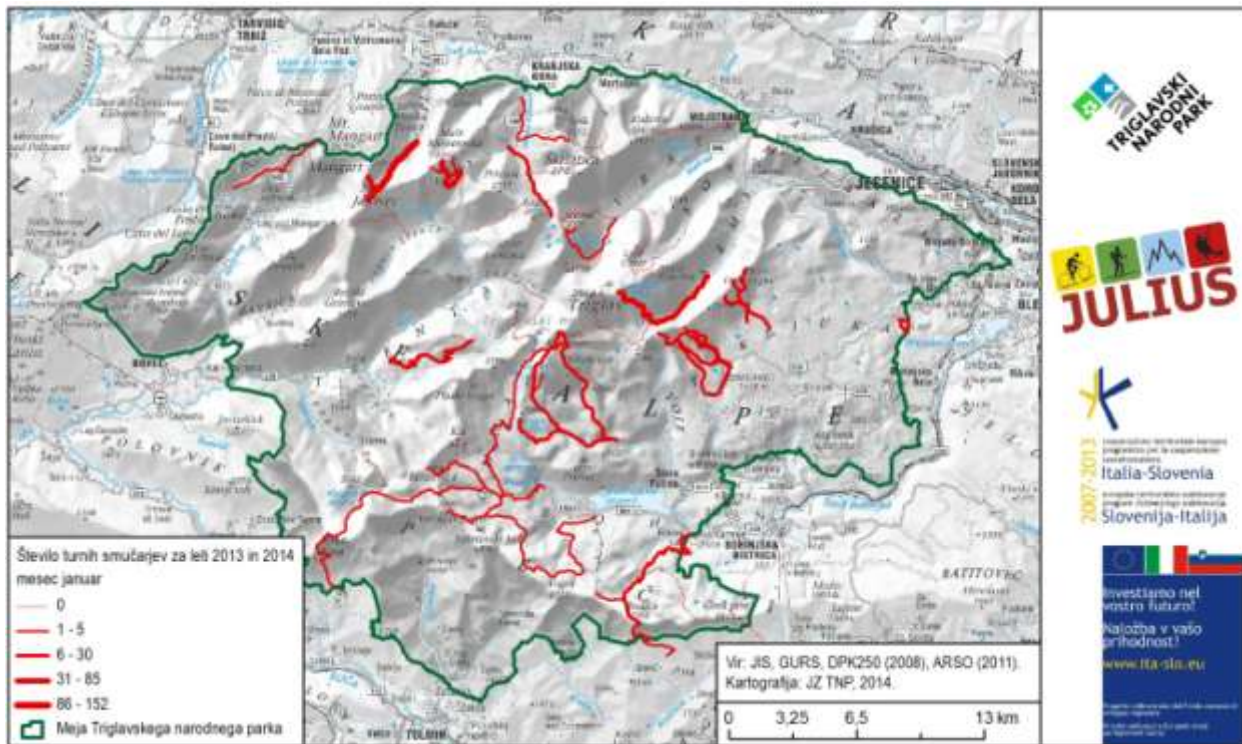
Veliko število smučarjev se vzpne iz Krme na Kredarico, kjer prečijo območje belke, a se živali lahko umaknejo proti severovzhodu. Nekateri smučajo po Velski dolini in se vzpenjo na Kanjavec ali/ in smučajo čez Hribarce v Dolino Triglavskih jezer. Smučanje po Dolini Triglavskih jezer je zelo problematično, saj se tam celoletno zadržujejo gamsi. Problematično je predvsem v decembru, ko še poteka gamsji prsk. Priporočamo, da turni smučarji smučajo v krnico za Kopico, kjer ne prečijo nobene mirne cone. Problematično je lahko tudi smučanje po Dolini za Debelim vrhom, saj tam poteka seka zimovališče gamsov, a smučarjev je v tem koncu zelo malo, območje pa je veliko, zato predvidevamo, da živali občasni smučarji ne vznemirjajo.

Decembra se od Savice, čez Komno in proti Krnu odpravi še več smučarjev, pri čemer ne prečijo mirnih con. Prav tako niso problematični vzponi iz Bohinjske Bistrice na Rodico in iz Tamarja na Kotovo sedlo ali skozi Jalovčev ozebnik, saj ne prečijo predvidenih mirnih con.

Pot na Mangartsko sedlo pod Mesnovko preči rastišče ruševca, a to decembra ni problematično, zabeležili smo le nekaj turnosmučarskih vzponov.

Ob ugodnih vremenskih razmerah številni smučarji smučajo z Male Mojstrovke čez Grebenec na Vršič, malo manj pogosto je smučanje z Velike Mojstrovke in z Nad Šitom glave. Decembra še nismo zabeležili spustov skozi Drevesnico, ki bi bili lahko problematični, saj trasa preči prezimovališče gamsov.

Vzponi iz Krnice pod Kriško steno so v decembru le posamezni in ne prečijo mirnih con.

Slika 13: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v januarju

Slika 14: Zimovališči gamsov na Sivi polici in nad Jezerci sta obdani s številnimi turnosmučarskimi trasami, pot čez Plesišče pa preči rastišče ruševca

Januarja so smučarji opravili številne turne smuke. Problematično je še vedno smučanje nad Konjščico in čez Viševnik, kjer trase potekajo okoli zimovališča gamsov. Pritisk smučarjev na to območje je v januarju še večje kot v decembru, zato bi bilo potrebno smučarje omejiti na od mirne cone bolj oddaljene trase (čez Kačji rob, čez Konjščico).

Še vedno je veliko smučarjev na relaciji Krma-Kredarica. Večje število smučarjev je opravilo tudi turni smuk z Debele peči, Brd in Lipanskega vrha. Smučanje s slednjega je zaradi območja rastišča ruševca lahko problematično.

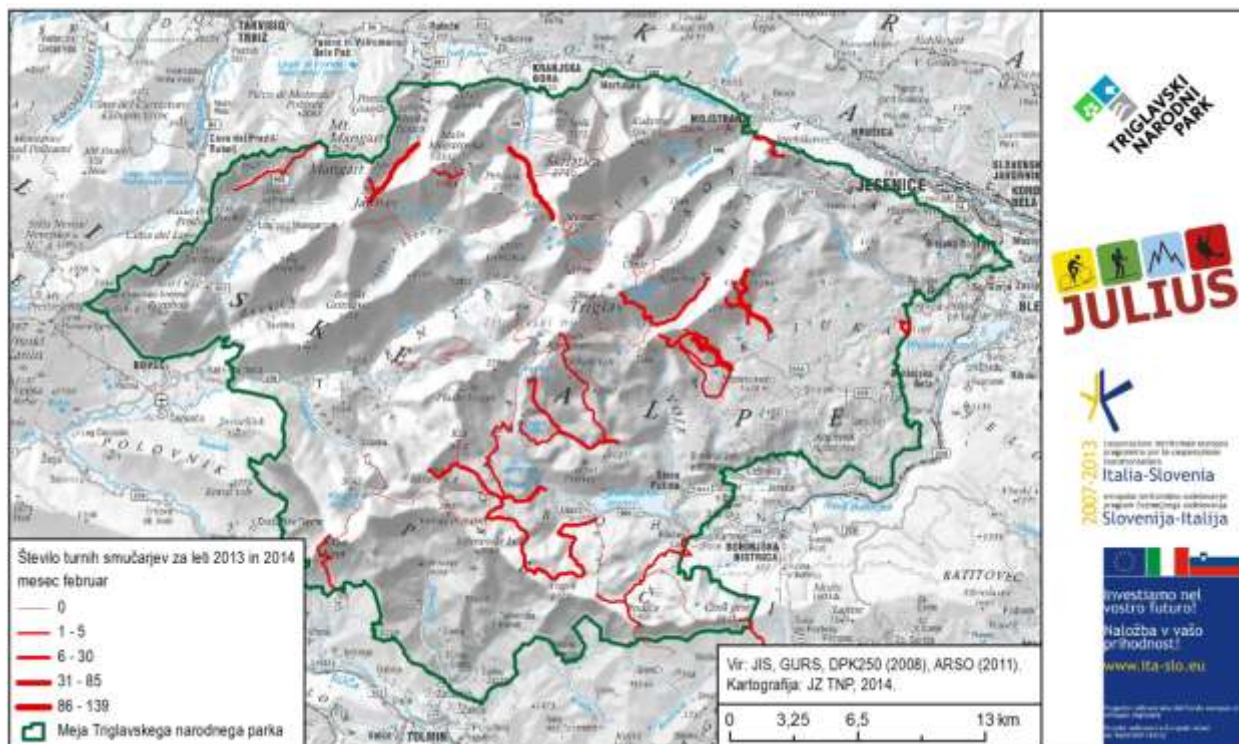
Nekaj smučarjev je smučalo tudi s Hotunjskega vrha, ki leži v 3. varstveni coni parka in v bližini ni nobenih mirnih con.

Smučarji so opravili večje število turnih smukov z Rodice, tudi z južne strani. Povzpeli so se tudi na Vogel in čez Konjsko sedlo na Komno. Trasa med Konjskim sedlom in Spodnjo Komno preči zimovališče gamsov, a ker smo zabeležili le malo smučarjev in je območje precej veliko, to ni problematično. Pot od Spodnje Komne proti koči na Komni nato preči rastišče ruševcev, zato ta prehod ob večjem obisku lahko vznemiri živali. Nadaljnja pot proti Krnu in Lanževici ni problematična. Problematična je trasa od Komne in po Dolini Triglavskih jezer, saj je celotno območje zimovališče gamsov. Sicer smo na tem območju zabeležili le malo turnih smukov, ob večji obremenitvi pa bi bilo potrebno smučarje preusmeriti na vzporedno krnico Za kopico. Večje število smučarjev se je s planine Blato povzpelo na Malo Tičarico in na Kanjavec. Omenjeni poti ne prečita mirnih con. Večje število smučarjev smo zabeležili v Dolini za Debelim vrhom, kjer trasa preči zimovališče gamsov. Ker je območje zelo veliko, predvidevamo, da posamezni smučarji pogosto ne vznemirijo živali.

Večje število vzponov je bilo januarja tudi na Čisti vrh z Vasi na skali, kjer pot preči rastišči divjega petelina in ruševca, kar je lahko problematično v času rastiitve. Zabeležili smo le nekaj vzponov po poti pod Mesnovko na Mangartsko sedlo, zato tam živali niso preveč vznemirjali.

Zelo veliko število smučarjev je smučalo s Kotovega sedla in Jalovškega ozebnika. Področji nista problematični. Malo ljudi je smučalo pod Kriško steno, s Špika in s Stenarja čez Sovatno, kjer trase ne prečijo mirnih con.

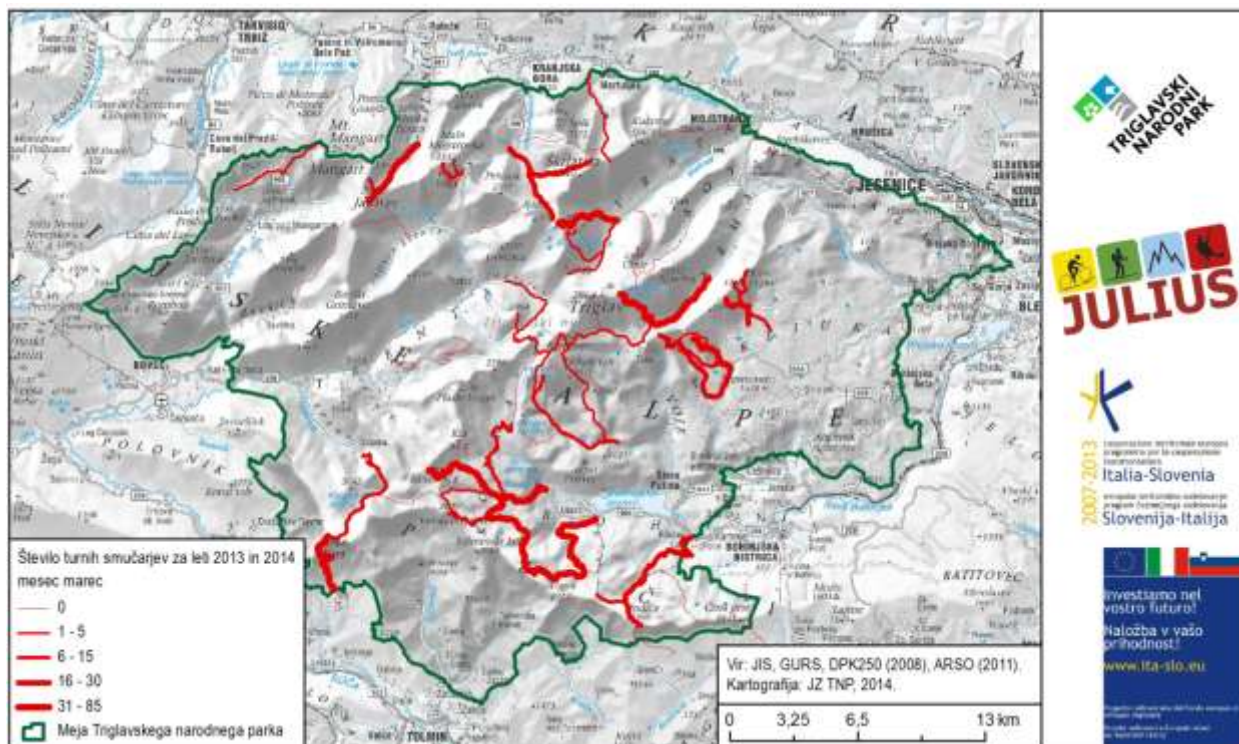
Smučarji so še vedno smučali z Velike in Male Mojstrovke, nekaj manj je bilo spustov z Nad Šitom glave. Zelo veliko spustov smo zabeležili skozi Drevesnico, kar je problematično, saj trasa smuka preči zimovališče gamsov. Zato bi bilo potrebno turne smučarje preusmeriti na zgornjo pot, ki prej zavije na Vršič.

Slika 15: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v februarju

V februarju je bilo še vedno zelo veliko (med 86 in 139 ljudi, kar v 3 letih pomeni povprečno vsaj 1 smučar na dan!) smučarjev na območju Viševnika, kjer so smučali predvsem čez Plesišče. Ravno na območju Plesišča je zaradi ruševca opredeljena mirna cona in predvidevamo, da so živali pozimi zaradi velikega obiska ljudi s tega območja večkrat preplašene. Nekaj ljudi se je povzpelo tudi na Veliki Draški vrh. Veliko smučarjev je obiskalo Debelo peč, manj pa problematični Lipanski vrh. Večji obisk smo zabeležili tudi v Jalovškem ozebniku, na Kotovem sedlu in pod Kriško steno. Manj ljudi kot v prejšnjih mesecih je objavilo vzpone iz Krme na Kredarico, na Kanjavec, Rodico, Krn in Mangartsko sedlo. Z Mojstrovke je bilo objavljenih le malo vzponov, smučali niso skozi Drevesnico. Smučarji so se povzpeli tudi na Jerebikovec in Črno prst. Iz Doline Triglavskih jezer v februarju ni bilo objav o smučanju, smučali pa so Za kopico s Kanjavca. Smučali so tudi preko Vogla proti Komni in naprej proti Lanževici. Pot preči celoletni habitat gamsov in ruševca, zato je nujno, da se smučarji držijo uhojenih turnosmučarskih poti in ne vznemirjajo živali.

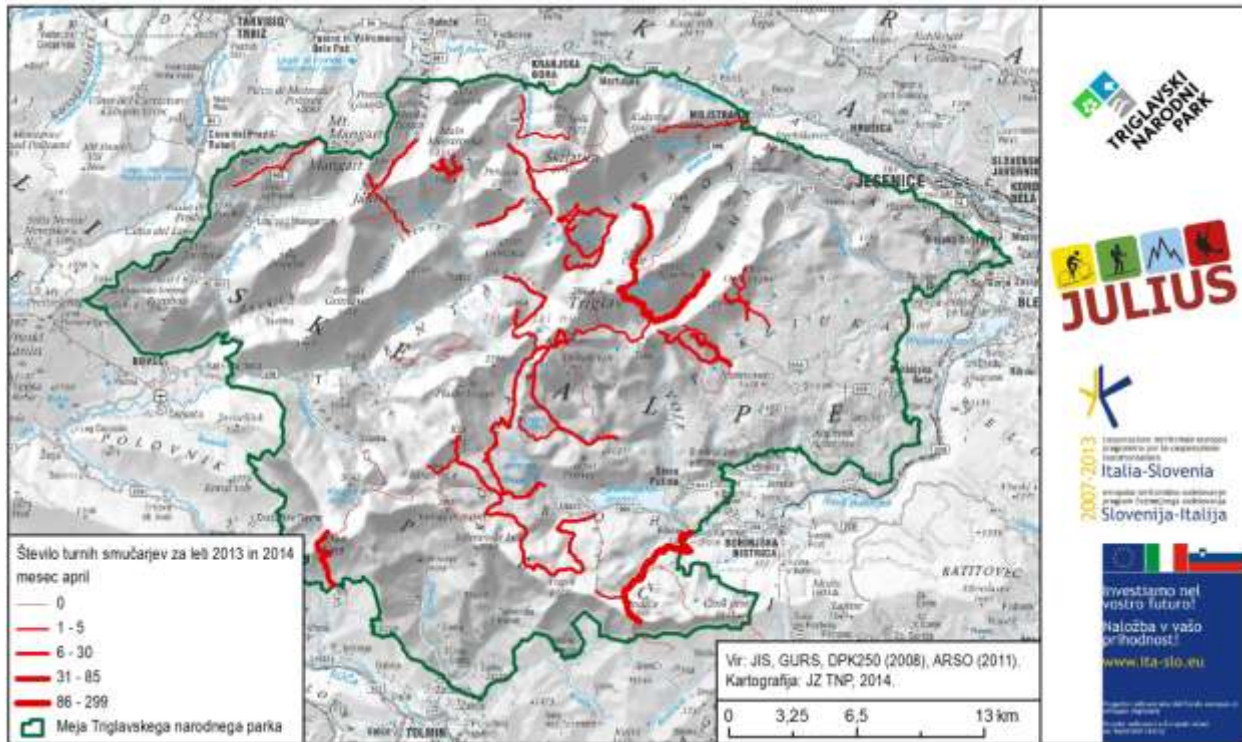

Slika 16: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v marcu

Marca se je zopet povečalo število turnih smukov s Kredarice v Krmo (poteka prireditelj Triglavski smuk), s Krna, z Lanževice preko Komne in z Vogla proti Komni. Še vedno je bilo precej smučarjev v Jalovčem ozebniku in nekaj na Kotovem sedlu.

Veliko turnih smučarjev je obiskalo Križ čez Stenarska vratca, trasa ne preči mirnih con. Bolj problematičen je spust z Luknje, ki preči rastišče ruševca. Veliko smučarjev je bilo tudi na trasi od Savice, preko Vogla na Komno preko planine Govnjač. Problematiko te poti smo navedli že zgoraj, marca pa je obisk tam še večji. Veliko obiskovalcev je smučalo tudi po vzporedni poti od Komne mimo Planine na kraju do Lanževice. Ta pot je bolj primerna, saj ne preči mirnih con in dobro bi bilo smučarje, ki smučajo preko planine Govnjač, preusmeriti na to pot. Turni smučarji so se na Krn povzpeli tudi iz Lepene. Malo število smučarjev je obiskalo Zadnjiški ozebnik iz Zadnjice. Prav tako malo število smučarjev se je s Kanjavca spustilo po Dolini za Debelim vrhom, kjer trasa preči območje gamsov.

Marca poteka rastitev divjega petelina, zato so problematične predvsem trase, ki prečijo njihova rastišča. Na nekaterih trasah, ki prečijo rastišča, v marcu ni bilo obiska turnih smučarjev, medtem ko so bile nekatere zelo pogosto smučane. Najbolj problematično je območje Viševnika, kjer trase (čez smučišče Viševnik, nad in pod planino Konjščico) obkrožajo kar dve rastišči petelinov, ena trasa (nad planino Konjščico) pa loči dve rastišči in s tem onemogoči prehod kur na drugo območje.

Slika 17: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v aprilu

Aprila poteka turni smuk Rodica, zato je zelo obremenjena trasa iz Ribčevega Laza na Rodico, številni pa se vzpenjo tudi preko Vogla (kar na zemljevidu sicer ni označeno). Trasa ne preči mirnih con. Število smučarjev, ki so opravili turo iz Ukanca na Vogel, Komno in preko Doline Triglavskih jezer (nekateri tudi na Lanževico in Kal ni zelo veliko (med 6 in 30 objavljenih turnih smukov v 3 letih), nekaj smučarjev se je vzpelo tudi na Kanjavec in na Zadnjiški Ozebnik iz Zadnjice. Približno enako število smučarjev se vzpne tudi z Blata po dolini za Kopicco. Trasa med planino Govnjač in Komno je problematična, saj poteka čez območje rastišča ruševca. V aprilu se začne rastitev ruševca in v tem času lahko ptico zmoti vsak smučar in tako prepreči parjenje. Zato bi morali v aprilu in maju smučarje preusmeriti na pot, ki na Komno vodi od slapa Savice in ne preči mirnih con. Dolina Triglavskih jezer je območje, kje se zadržujejo gamsi, zato bi se morali turni smučarji obvezno držati le stalnih tras in ne zahajati s poti. Gamsi so ob koncu zime oslabiljeni in zato je že majhno vznemirjenje za njih lahko usodno.

V aprilu je še vedno zelo problematično smučanje z Viševnika . Trasa čez Plesišče poteka čez rastišče ruševca in na tej poti smo zabeležili veliko število turnih smukov. Še vedno poteka rastitev divjega petelina in številni smučarji smučajo na obeh straneh rastišč, kar lahko zelo vznemirja živali. Problematično je tudi smučanje z Mrežc in Lipanskega vrha, saj preči rastišče ruševca. Turne smučarje bi bilo treba v aprilu in maju, ko poteka parjenje ruševca, preusmeriti na Brda in Debelo peč.

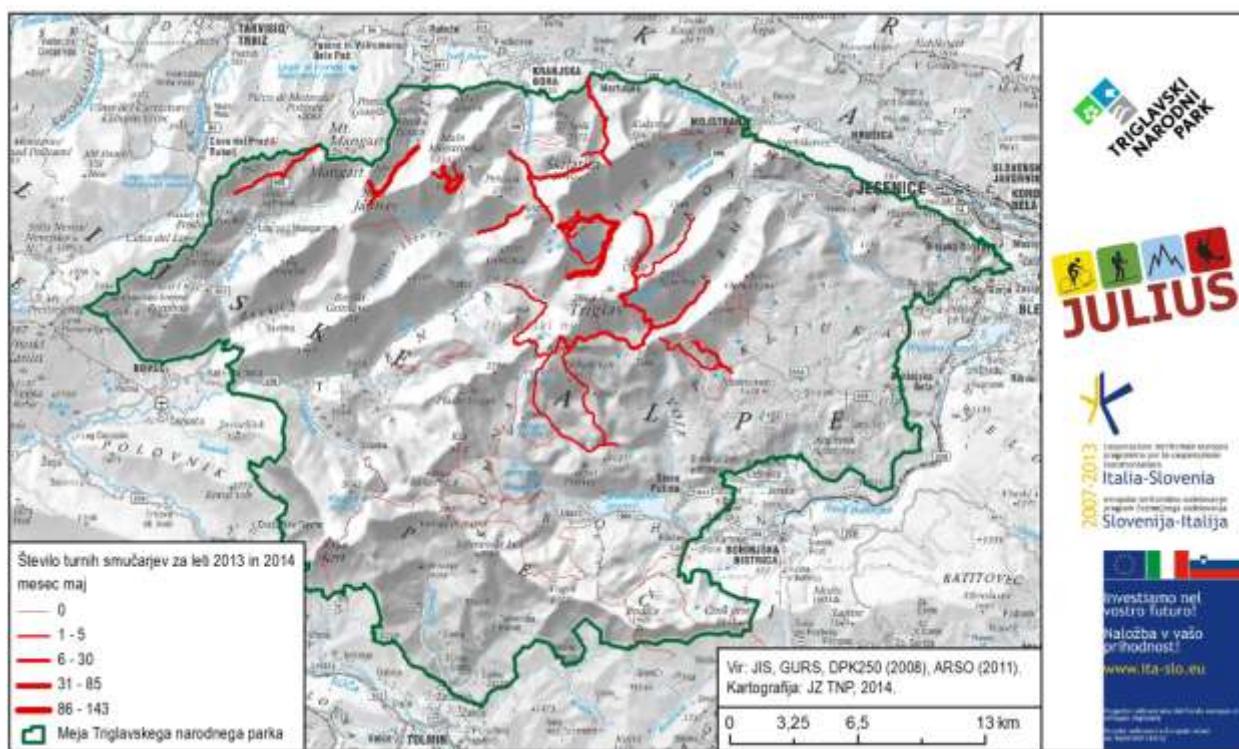
Problematična je trasa na Mangartsko sedlo, ki preči rastišče ruševca, a je število smučarjev na sedlu v aprilu majhno in preusmeritev trase na tem območju ni možna.

Zabeležili smo nekaj smukov z Jalovškega ozebnika, Kotovega sedla in z Jalovške Škrbine, smučali so v dolini Mlinarice, pod Kriško steno, v dolini Velike Dnine in s Špika. Veliko število smučarjev se vzpne na Krn s planine Kuhinja. Ta območja ne prečijo mirnih con. Prav tako veliko turnih smučarjev je smučalo z Male in Velike Mojstrovke ter Nad Šitom glave, niso smučali v Drevesnico.

Veliko število smučarjev se je s Kredarice spustilo za Cmirom ali Krmi. Območji ste problematični, saj prečita rastišče ruševca in območje belke. Obe ptici se v aprilu parita in zato vsaka motnja v tem času lahko privede do neuspešnega parjenja. Bolj sprejemljiva je še vedno trasa v Krmo, ki preči le robni del območja belke, žival ima na voljo dovolj prostora, da se umakne. Smučarji naj se v dolini za Cmirom držijo zahodnega pobočja Cmira in se tako čim bolj izognejo rastišču ruševca.

Zabeležili smo nekaj vzponov na Stenar, Križ in Bovški Gamsovec. Problematičen je spust z Luknje, saj preči rastišče ruševca. Traso bi mogoče lahko preusmerili bolj vzhodno, na pobočja pod Triglavsko steno in se tako izognili rastišču pod Luknjo. Smučali so tudi z Vrtaškega slemena, kjer trasa preči rastišče ruševca. Objavljenih vzponov v treh letih s te trase je zelo malo (do 5 v vseh treh letih), zato predvidevamo, da redki obiskovalci ruševca tudi v aprilu ne motijo preveč.

Slika 18: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v maju

Maja ponekod že kopni sneg, zato se število turnih smukov na nižje ležečih in Primorskih turnosmučarskih trasah zmanjša. V tem času pa še poteka parjenje ruševca in belke, gamsi imajo mladiče, ki so v tem času še zelo občutljivi. Nekateri še smučajo z Viševnika in Velikega Draškega vrha. Pri tem lahko vznemirjajo gamse z mladiči, ki se nahajajo med obema potema. Območje gamsov je tudi v

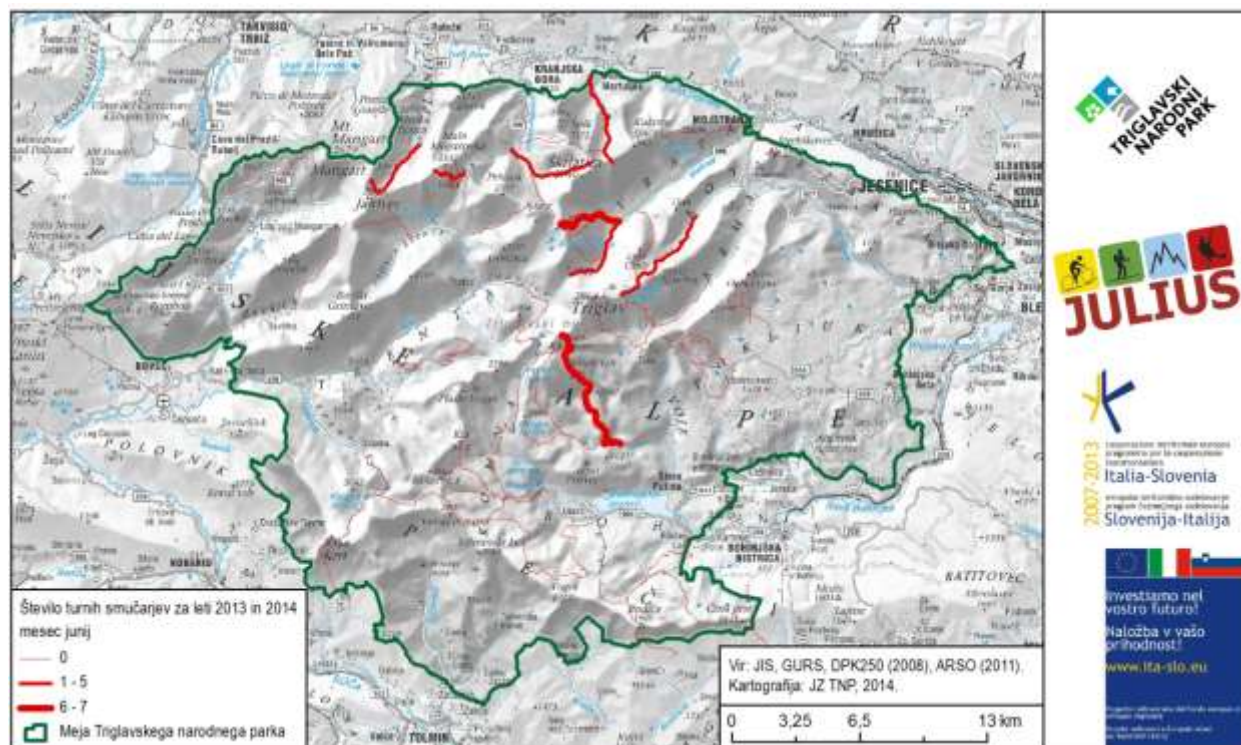
Dolini za Debelim vrhom, a le-to je tako veliko in obiskovalci redki, zato se gamsi lahko umaknejo stran od poti.

Smučali so še vedno za Cmirom in v Krmo, redki tudi v Kot. Za prvi dve trasi veljajo ista priporočila kot za april. Trasa skozi Kot preči rastišče belke in ker parjenje belke v maju še poteka, bi bilo potrebno smučarje usmeriti na druge trase.

Več kot v prejšnjem mesecu je smukov z Jalovškega ozebnika in Kotovega sedla, smučali so v dolini Mlinarice, pod Kriško steno, v dolini Velike Dnine, Jugovo grapo in Kačji jezik. Zadnji dve trasi sicer prečita mirno cono pod Široko pečjo, ki pa je opredeljena kot poletni habitat gamsa in zato maja ni problematična.

Nekaj smučarjev smo zabeležili na trasi iz Zadnjice na Hribarice in Kanjavec, ki preči celoletno območje gamsov. Območje mirne cone je veliko, a gamsi z mladiči so v maju zelo ranljivi, zato je za vzpon na Hribarice ali Kanjavec priporočeno uporabiti druge poti. Veliko smučarjev je smučalo skozi Drevesnico, kjer trasa preči območje gamsov. V maju je ta trasa največji problem, saj smučarji povzročajo veliko vznemirjanje gamsov, ki z mladiči še niso tako mobilni. Smučarje bi bilo maja nujno potrebno preusmeriti na traso, ki vodi direktno na Vršič.

Največ objav o turnih smukih smo zabeležili z Luknje, Križa in Stenarja. Trasa z Luknje preči rastišče ruševca in ob tako velikem številu smučarjev so živali zagotovo preplašene in se ne parijo. Zato je nujno, da se smučarji držijo trase traso čim bolj vzhodno na pobočjih pod Triglavsko steno.

Slika 19: Trase na spletu objavljenih turnih smukov v juniju

Junija se število objav o turnih smukih zelo zmanjša. Zabeležili smo malo število smukov Jugove grape, z Velike Mojstrovke, Jalovčevega ozebnika, Velike Dnine, s Kredarice v Kot in z Luknje. Problematici sta le zadnji trasi, ki prečita rastišči belke in ruševca, junija smučarji še lahko vznemirjajo živali pri parjenju, a teh smučarjev je zelo malo. Malo število objav smo zasledili na trasah po Dolini za Debelim vrhom in s Križa. Julija smo zasledili le objavo o turnem smuku s Križa.

Vpliv na živali

V nadaljevanju obravnavamo, na katerih trasah turni smučarji lahko s svojo prisotnostjo vplivajo na določene živalske vrste: gamsa, divjega petelina, ruševca in belko. Navajamo tudi predloge za ureditev/preusmeritev turnega smučanja in nekaj nasvetov turnim smučarjem.

Gams

Glede na rezultate števila turnih smukov na določenih območjih, kaže, da je najbolj problematična smuka z Viševnika in Malega Draškega vrha. Na tem območju je čez celo zimo veliko število turnih smučarjev. Med turnosmučarskimi trasami sta dve območji, široki približno 500 m, kjer se pozimi zadržujejo gamsi: Sive police (med potjo čez Konjščico in čez Viševnik) in Na jezercu. V času, ko je na tem območju veliko smučarjev, gamsi pogosto bežijo prosti Ablanci. Živali, ki bežijo v snegu, izgubijo veliko energije in za marsikatero žival je to lahko usodno. V novembru in decembru poteka tudi gamsji prsk in zato je nujno, da se turni smučarji držijo stalnih turnosmučarskih poti in ne posegajo v mirni coni. Že samo s svojo prisotnostjo lahko ljudje preplašijo živali med prskom. Še večji problem predstavljajo ljudje ob teh mirnih conah v maju, ko imajo gamsi mladiče, saj so živali že tako oslABLJENE od zime, dodatne motnje pa kozo s še neokretnimi mladiči spravijo v vratolomen beg v strmo skalovje (Knaus & Schröder, 1978). Že Knaus in Schröder (1978) sta predvidela, da bo zaradi naraščanja zimskega turizma treba vpeljati krajevne omejitve, da bi zagotovili čim manj moteno sožitje med izletniki in divjadjo. Eno izmed teh omejitev bi lahko predstavljale mirne cone, a le, če se ljudje teh con držijo. V novembru in decembru je bolj primerna uporaba poti čez Konjščico in smučanje čez Kačji rob.

Problematica je tudi trasa z Mojstrovk skozi Drevesnico. Na tem območju je zimovališče gamsov. Novembra in decembra na omenjeni trasi sicer nismo zasledili objavljenih turnih smukov, veliko pa smo jih (odvisno od snežnih in lavinskih razmer) zabeležili v januarju in maju. Gamsi že med prskom izgubijo veliko energije, na voljo je le malo hrane, veliko moči pa jim vzame tudi gaženje v snegu, zato je vsako dodatno vznemirjanje tudi v januarju in kasnejših mesecih lahko usodno. Zelo problematično je smučanje čez Drevesnico v maju, saj takrat koze polegajo mladiče in se zato ne morejo umakniti tako hitro, poleg tega pa so oslABLJENE od zime. Vratolomen beg lahko privede tudi do večje smrtnosti mladičev (Schemel & Erbguth, 2000). Zato bi morali turne smučarje preusmeriti na traso, ki vodi direktno na Vršič, pot skozi Drevesnico pa čez celo zimo zapreti.

Večji območji, kjer se gamsi zadržujejo celoletno, sta Dolina Triglavskih jezer in Dolina pod Debelim vrhom. V zadnji nismo zabeležili veliko turnim smučarjev, zato posebna ureditev tega območja ni potrebna. Ob večjem obisku Doline triglavskih jezer, bi bilo dobro smučarje preusmeriti v sosednjo

dolino Za Kopico. Ob manjšem obisku pa je nujno, da se smučarju držijo stalnih turnosmučarskih poti in tako ne vznemirjajo živali, ki so si zatočišča poiskale stran od poti.

Divji petelin

Divji petelin se začne rasti spomladi, proti koncu marca, in se rasti do srede maja (Perat, 1983). Njegova mesta za dvorjenje, gnezdenje in prezimovanje so stalna (Schemel & Hans-Joachim, 2000). Tako so najbolj problematične turnosmučarske trase, ki v marcu in aprilu prečijo rastišča divjega petelina. Eno izmed rastišč preči pot z Vasi na skali proti Čistemu vrhu. Tam smo vzpone zabeležili le decembra in januarja, takrat smučarji niso motili rasti. Predvidevamo, da ta trasa ni pogosto smučana, zato posebni ukrepi niso potrebni. Najbolj problematično je območje Viševnika, kjer trase (čez smučišče Viševnik, nad in pod planino Konjščico) obkrožajo kar dve rastišči petelinov, ena trasa (nad planino Konjščico) pa loči dve rastišči in s tem onemogoči prehod kur na drugo območje. Te poti so zelo smučane tudi v aprilu in preko celo snežno sezono je na območju zelo veliko smučarjev. Po Schemel & Erbguth (2000) bi moralo biti prehajanje iz obstoječih osrednjih con koconogih omogočeno in ne bi smelo biti prekinjeno. Divji petelin je zelo občutljiv na nemir, zlasti v času prezimovanja, paritvenih aktivnosti, valjenja in vodenja mladičev (Adamič, 1987). Zato predvidevamo, da številni obiskovalci zelo vznemirjajo živali, le-te pa se zaradi številnih poti težko umaknejo na mirnejša območja. Morda bi živali vznemirjali manj, če bi v marcu in aprilu smučarji uporabljali le pot čez Konjščico. A ob tolikšnem obisku je ljudem težko prepovedati uporabo ostalih poti, saj prepoved brez sankcij verjetno ne bi bila upoštevana. Vsekakor je nujno, da se smučarji držijo stalnih turnosmučarskih tras in ne zahajajo s poti! Potrebno pa je tudi ozaveščati ljudi o problematiki vznemirjanja koconogih kur.

Ruševca

Številne turnosmučarske trase prečijo rastišča ruševca. Eno izmed rastišč preči pot z vasi na Skali proti Čistemu vrhu in Tičarici, a objave o smučanju smo zasledili le v novembru in decembru, ko smučanje tam še ni tako problematično. Smučarji niso številni, prav tako nismo zasledili objav o smučanju na tej progi v aprilu in maju, zato predvidevamo, da posebna ureditev na tem območju ni potrebna. Čez celo zimsko sezono smo zabeležili nekaj turno smučarskih vzponov na Mangartsko sedlo pod Mesnovko. Pot preči rastišče ruševca, a preureditev trase na tem območju bi bila težko izvedljiva. Aprila in maja na tej trasi nismo zabeležili veliko smučarjev, tudi čez celo sezono ni bilo množičnega obiska. Kljub temu je nujno, da se smučarji držijo stalnih turnosmučarskih poti. Problematično je smučanje z Mrežc in Lipanskega vrha, saj preči rastišče ruševca. Turne smučarje bi bilo treba v aprilu in maju, ko poteka parjenje ruševca, preusmeriti na Brda in Debelo peč ali pot speljati okoli mirne cone. Tudi trasa na Vrtaško sleme preči rastišče ruševca, a na tej poti smo zabeležili zelo redke vzpone, zato predvidevamo, da obiskovalci ruševca ne vznemirjajo pogosto. Problematična je pot na Viševnik, ki na Plesišču preči rastišče. V bližini tega rastišča je čez celo zimo zelo veliko smučarjev in predvidevamo, da so živali zato zelo vznemirjene. Vsaj v aprilu in maju bi bilo potrebno turne smučarje preusmeriti na pot čez planino Konjščico. Pot z Luknje prav tako preči rastišče te kure in smučanje je tam najbolj številčno ravno v aprilu in maju, ko se

ruševca rasti. Možno je, da so ob tako velikem številu smučarjev živali preplašene in se ne pariyo. Zato je nujno, da se smučarji držijo trase čim bolj vzhodno na pobočjih pod Triglavsko steno ali pa se je v aprilu in maju nasploh izogibajo. Pot od Vogla proti Komni prav tako preči večje rastišče ruševca. Obiskovalcev tam ni veliko, v aprilu in maju pa bi morali ob povečanem obisku smučarje preusmeriti na pot, ki na Komno vodi od slapa Savice in ne preči mirnih con. Redko smo zabeležili objavo o smuku po dolini za Cmirom. Tudi ta trasa preči rob rastišča ruševca in je so smučarji tam redki, menimo, da posebna ureditev ni potrebna. Priporočamo, da se smučarji držijo zahodnega pobočja Cmira in se tako čim bolj izognejo rastišču ruševca.

Belka

Smučarji preko cele snežne sezone na območju Kurice prečijo rob mirne cone, ki je predlagana zaradi celoletnega habitata belke. Ker je območje mirne cone zelo veliko, predvidevamo, da se žival lahko z robnega dela umakne človeku proti severovzhodu. Obisk na tej trasi je zelo velik tudi v aprilu in maju, ko se žival pari, zato je (preko cele sezone!) pomembno, da turni smučarji ne zapuščajo standardne turnosmučarske poti in ne smučajo preko mirne cone skozi Zgornjo Krmo proti Dovškim vratcem ali na Rjavino. Prepoved uporabe trase na Kredarico je zaradi zelo velikega obiska nesmiselna in tudi ne bi bila upoštevana. Tudi turnosmučarska trasa skozi Kot preči rastišče belke. Na tej poti smo posamezne objave smučarjev zabeležili v maju, ko parjenje belke še poteka. Zato bi bilo v tem času ob večjem obisku potrebno smučarje usmeriti na druge trase, vsekakor pa naj se smučarji strogo držijo stalne turnosmučarske poti.

Slika 20: Belka v zimski preobleki (foto: Foto arhiv TNP)

Sklepi - predlagani ukrepi

Za zmanjšanje vznemirjanja živali v parku pozimi svetujemo, da se turne smučarje spodbudi, da uporabljajo stalne turno smučarske trase in se jih opozori, katerih tras naj se v določenem času zime izogibajo. Prav tako je treba ljudi obvestiti, kje se nahajajo predlagane mirne cone, kjer je turno smučanje izven markiranih poti strogo prepovedano, oz. kdaj se je prepovedano zadrževati v določeni mirni coni. Po predlogih švicarske Agencije za okolje (Bundesamt für Umwelt, 2014; projekt Respektiere deine Grenzen), bi zimski obiskovalci gora morali upoštevati štiri predloge:

- v gozdu se je potrebno držati markiranih poti
- potrebno je upoštevati mirne cone – le-teh območij se izogibamo, če markirana pot preči mirno cono, ne zahajamo s poti
- ne zadržujemo se na gozdnem robu in na območjih, ki niso pokrita s snegom
- psi morajo biti obvezno na povodcu

Za zmanjšanje vpliva turnega smučarja na živali v parku predlagamo tudi naslednje konkretne ukrepe:

- zapora poti nad Konjščico in z Viševnika na Jezerce v novembru, decembru in maju ter preusmeritev turnih smučarjev na pot čez Konjščico (v marcu, aprilu in maju), čez Srenjski preval in na Kačji rob (v novembru in decembru) – smučarji naj se strogo držijo stalnih poti
- zapora smučarske trase čez Drevesnico (predvsem v maju!) in preusmeritev na višjo pot, ki vodi na Vršič
- zapora turnosmučarske trase na Mrežce in Lipanski vrh v aprilu in maju ter preusmeritev na Brda in Debelo peč
- zapora trase z Luknje v aprilu in maju, oz. preusmeritev bolj proti pobočjem pod Triglavsko steno
- preusmeritev smučarjev v aprilu in maju s poti Vogel-Komna na pot slap Savica-Komna
- nezaželeno smučanje za Cmirom v aprilu in maju, oz. smučarji naj se držijo zahodnega pobočja Cmira
- nezaželeno smučanje v Kot v aprilu in maju
- nezaželeno smučanje po poti z Vasi na skali na Čisti vrh v marcu, aprilu in maju
- nezaželeno smučanje na Mangartsko sedlo v aprilu in maju
- ob povečanem obisku prepoved smučanja po dolini Triglavskih jezer v novembru in decembru in preusmeritev smučarjev na pot Za kopico
- stroga prepoved zapuščanja stalne trase Krma-Kredarica v aprilu in maju

Literatura

Adamič M. 1987. Ekologija divjega petelina (*Tetrao urogallus* L.) v Sloveniji. Ljubljana, Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo pri Biotehniški fakulteti v Ljubljani: 93 str.

Bundesamt für Umwelt. 2014. Respektiere deine Grenzen. (<http://www.respektiere-deine-grenzen.ch>)
12. 9. 2014

Knaus W. & Schröder W. 1978. Gams. Ljubljana, Lovska zveza Slovenije: 261 str.

Lovska zveza Slovenije. 2014. Divje živali. www.lovska-zveza.si (11.9.2014)

Schemel H-J. & Erbguth W. 2000. Sport und Umwelt. Aachen, Meyer & Meyer Verlag: 720 str.

Sovinc A. 1994. Zimski ornitološki atlas Slovenije: rezultati zimskega kartiranja ptic članov Društva za opazovanje in preučevanje ptic Slovenije. Ljubljana, Tehniška založba Slovenije: 452 str.

Perat J. 1983. Gozdne kure. V: Perat J. & Vilfan J. (ur.). Divjad. Ljubljana, Mladinska knjiga: 130-138.